

DOI

УДК 908(=163.2)(560.11-22)(049.32)

Отзив за книгата на Геновева Михова „Застинали огнища на българщина. Село Девлетли-Агач, Лозенградско“. Варна: Изд-во «Славена», 2020. 335 с.

Галин Георгиев

д-р., н. с., Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей към Българската академия на науките, <https://orcid.org/0000-0003-2202-6407> e-mail: etnologia@mail.bg

Review of Genoveva Mihova’s book “Stagnant hearths of Bulgaria. Village of Devletli-Agach, Lozengrad Region”. Varna: “Slavena” Publishing House, 2020. 335 p.

Galin Georgiev

Doctor, scientific researcher, The Institute of Ethnology and Folklore Studies with Ethnographic Museum at Bulgarian academia of science <https://orcid.org/0000-0003-2202-6407> e-mail: etnologia@mail.bg

Геновева Михова е потомка на бежански род от Източна (или Одринска) Тракия, а нейните предци преживяват съдбата на стотици хиляди наши сънародници, прогонени на няколко вълни от родните си селища. Те намерат убежище предимно в южните и източните райони на старото отечество България. Водена именно от идеята да установи по какъв начин земляческите общности на тези хора „се съхраняват и продължават да функционират и в селищата, в които те се заселват в България“, както и да проучи къде и как точно се установяват фамилията от с. Девлетли-агач, Лозенградско (стр. 8-9) –

мястото, откъдето тръгват нейните прадеди, авторката предприема написването на представената тук книга.

Основно гридиво за осъществяване на изследванията на Г. Михова, която е професионален историк със специални интереси в областта на демографията и социологията, се явяват най-общо два типа източници. На първо място това са писмените исторически извори и научната историографска литература за областта Тракия, а на второ – събираните лично от нея множество фамилни разкази, съставляващи колективната памет на поколения наследници на тракийските българи. Във връзка с издирването на автентични свидетелства, документи и фотографии, на спомени, родови предания и пр. авторката предприема вълнуващи срещи и много нови контакти с представители най-вече на своето родно село Белоградец, но и на други селища във Варненско, в които са се установили преселници от Одринско. В хода на проучвателската работа Г. Михова провежда и по-далечни пътувания, а именно до територията на Република Турция, където понастоящем се намира селото-майка Девлетли-агач, както и установява връзки с хора от съвременна Украйна, където пък след масовите преселвания от 1828–1829 г. по време на поредната руско-турска война над 100 фамилии образуват ново дъщерно селище в областта Бесарабия, запазвайки старото селищно название. По този начин, макар и да използва в заглавието на своята книга метафората за застиналите огнища, самата авторка констатира големия интерес и живата родова памет у наследниците за миналото, за съдбата и традициите, за родовия корен на хората, тръгнали някога от дебрите на Странджа планина.

Първата част от книгата на Геновева Михова ни представя една по-обща, панорамна картина на селищната система, демографското състояние и етническият профил на населението в Източна Тракия. Очертавайки стратегическото местоположение и природните дадености на областта, изследователката изтъква обстоятелството, че тя привлича население още в древността. Основни нейни обитатели са траките, но районът е обект и на гръцка колонизация. Сред селищните имена, посочени от старогръцки

историци, се среща и названието Тарподиза, което се свързва с родното място на авторката – с. Девлетли-агач и което свидетелства за неговия древен произход. По-нататък Г. Михова проследява редица сведения от стари автори като Йоан от Ефес, Теофан Изповедник, Патриарх Никофор и др., които говорят за присъствието на славяни и прабългари в изследвания район. През цялото Средновековие, пише тя, позовавайки се на големия наш медиевист проф. Васил Златарски, „по-голямата част от Странджа, Приморието и вътрешността били в пределите на българската държава, а населението им – с българско национално съзнание“ (стр. 19), макар че за такъв ранен период е по-оправдано да се използва терминът народностно или етническо самосъзнание. След завладяването на Тракия от османците през 60-те и 70-те години на XIV в. започва процес на тюркиска колонизация, но десетки села в района запазват своя чисто български етнически облик. Едно от тях е и Девлетли-агач, за което, съдейки по сведения за разположеното в непосредствена близост с. Канара, авторката предполага, че и двете са притежавали специален статут, свързан с отбраната на проходи и пътища. Населението от такива селища – т.нар. дерванджии, е ползвало известни привилегии като данъчни облекчения и пр.

По-нататък в тази първа част от своето изследване Г. Михова проследява изселванията на българско население от Източна Тракия през първата половина на XIX в. в следствие на кърджалийските набези и грабежи, както и след Руско-турската война от 1828–1829 г. По това време към пределите на тогавашната Руска империя се отправя голяма част от населението на такива села, чиито исторически имена и до днес днешен се срещат на картата на Бесарабската област, както и в района на гр. Одеса, като Терновка, Голям и Малък Буялък, Селиоглу, Вайсал, Девлет-агач. Процесът на преселването придобива такива размери, че в някои материали от възрожденския печат, цитирани в книгата, особено в годините след Кримската война (1856–1861 г.), започва силно да се критикува руската политика за примамването на жителите на българските села, „от които някои си веќе тръгнали да идат да се заробят тия и децата им вечно“ (стр. 27).

Въпреки значителните миграционни процеси сред населението от Тракия към Добруджа, Влашко и Молдова, към Бесарабия и пр. българското етническо присъствие, по думите на Г. Михова, не само се запазва, но се и разширява, а като негов количествен израз през XIX в. в Одрински, Солунски и Манастирски вилает (Битолско) тя сочи цифрата 2 милиона. Българското население, разположено основно в селата, съжителства и с многобройни други етнически групи и общности, каквито са гърците, турците и други мюсюлмани като черкези, татари, цигани и албанци, помаци, а също така с евреи, арменци и пр. Проследявайки редица особености в традиционните поминъци, говора, облеклото и като цяло в културата на българите от изучавания район, авторката говори за подялбата им на две основни групи – т.нар. загорци и рупци, разположени съответно в равнинните и в планинските села. При едно още по-скрупулъзно използване на съществуващите изворови данни и по-скоро, ако бъдат привлечени и други източници и разработки, най-вече от етнографски характер (напр. трудовете на Хр. Вакарелски, Хр. Кодов и Ст. Младенов, както и на Св. Ракшиева, М. Маркова и др.), би трябвало да стане дума и за групата на т.нар. тронки, които също обитават някои селища в Странджа, включително в Лозенградско. От друга страна обаче, позоваванията на Г. Михова най-вече върху материали от българския възрожденски печат позволява да се въведат в обръщение именно такива по-малко познати и неизползвани данни относно традиционните културни черти на населението от изследваната област, поместени на страниците на вестници като „Право“, „Македония“ и пр. (стр. 44-47). Освен това в тази част от книгата авторката привежда и ценни примери от собствената си семейна история, цитирайки своя дядо и други възрастни хора от рода, чиято реч тя помни от детството си и чиито особености съвпадат с т.нар. в българската диалектология рупски говори – едни от най-старинните запазени до днес.

На следващите страници Г. Михова отделя заслужено място на самия град Одрин и махалите му, както и на окръжния и околийски център Лозенград, където също живеят българи, но и многобройно друго население.

По-нататък в своя текст авторката засяга проблемът за основните поминъци на източно-тракийското българско население, говорейки за неговите умения и навици по отношение преди всичко на земеделието и животновъдството. Както изтъква потомката на трудолюбивите и находчиви тракийци, „легенди се разказвали за едрите като дренки житни зърна, произвеждани по тези земи, за гроздето като кехлибар, отглеждано в тази част на Тракия, както и за прочутите одринско вино и драмска ракия“ (стр. 53). Тук Г. Михова отново се позовава на история от рода на своя съпруг Георги Василев, чийто пралядо се преселва от споменатото вече с. Канара в България след войната от 1877–1878 г. След време обаче неговият брат специално се завръща в Лозенградско, за да закупи оттам породист овен, който да допренесе за по-доброто качество на вълната и млякото на овцете в новото им местоживеене в с. Манастир, Провадийско. Наред с това авторката посочва имената и прозвищата на редица занаятчии от родното ѝ село Белоградец – всички представители на бежански родове от Тракия, сред които срещаме производител на аби, бъчвар, майстор на хомоти за коне, бръснар, шивач, налбантин, касапин и пр., което ясно говори за занятията им още докато напуснат родния си край.

Специално място в тази част от изследването Г. Михова отделя на църковното и просветното дело сред българите в Тракия. Тук тя обръща внимание основно на враждите и протовоборството между българското и гръцкото население в областта с оглед извършването на богослуженията и обучението на собствен език, построяването на нови църкви и училища от страна на българските жители в градските центрове, както и във връзка с плащането на данък и за Гръцката патриария. Проследява се създаването на Българската униатска община в Одрин и прилежащия му район през 1861 г., а също и тържественото провъзгласяване на самостоятелна Българска Царква през 1870 г. В следващ раздел от книгата Г. Михова разглежда зараждането и развитието на организирано революционно движение сред тракийските българи, започвайки от въстаническите действия по време на руско-турските войни от XVIII и XIX в., засягайки посещението на В. Левски в селата на

Одринска Тракия през 1872 г., както и опитите им за подкрепа на Старозагорското и Априлското въстание. Въпреки подписаният в Сан Стефано договор, който българите в Тракия посрещат с въодушевление, с разпокъсването на териториите, населени с българи, според клаузите на Берлинския конгрес, открит на 13 юни 1878 г., по думите на авторката – ситуацията придобива трагичен характер. Така наречената Долна Тракия е върната обратно на Турция, с което се поставя нов етап в национално-освободителната борба както за хората от изследвания район, така и за българите от останалите части на разделеното им отечество.

Подготовката и провеждането на Илинденско-Преображенското въстание естествено заема самостоятелно място в изследването на Г. Михова. След зверското му потушаване, пише тя, потискането на българщината продължава и в идните години до пълното изкореняване на нейните народностни основи в Одринска Тракия. Това става по време на Балканската и Междусъюзническата война, когато през юли 1913 г. започва нова окупация на областта, придружена с масови разрушения и погроми, с насилие върху мирните жители, които се отправят в нов и последен бежански поток към майка-България. Предците на Г. Михова пристигат в освободеното отечество още преди тези събития – на 5 февруари 1903 г., както сочи една от семейните реликви, запазена от дядо ѝ, а именно митническа декларация за прекосяването на границата при днешното с. Странджа, Ямболско.

Във втората част от своето изследване авторката описва съдбата именно на пристигналите в България представители на множество родове от Тракия, настанени в с. Тюрк-арнаутлар, както тогава се нарича родното ѝ с. Белоградец. Тук тя фокусира своето внимание най-вече върху обособяването на земляческата общност на хората от Девлетли-агач и други околни нему селища, „които от чисто българско село в територия, принадлежаща на Османската империя, попадат в чисто мюсюлманско село, в освободена България“ (стр. 167). По тази причина, а и въобще заради разликите между местните жители и преселниците, наричани, включително и от българите, маджури, последните за

дълго време се обособяват и общуват основно помежду си – женят се за себеподобни, по много поводи си сътрудничат едни на други, поддържат роднински и всякакъв друг вид отношения. Практикуването на календарната и семейна празнично-обредна система в нейния тракийски вариант, пише Г. Михова, сплотява още повече тези хора, внасяйки „солидарност, душевност и колоритност във взаимоотношенията им“ (стр. 174).

В тази част от книгата си авторката описва особено интересни моменти, свързани с нейните пътувания и срещите ѝ с родното място на предците. Всъщност Геноева е първата от поколението на изселилите се от Одринско тракийци, на която се пада честта да посети свидните за всички тях родни краища. В пътешествието до селото-майка, намиращо се понастоящем на турска територия, през 2016 г. я придружават сина ѝ Валери Георгиев и семейството на племенника ѝ Мариян Маринов – правнук на дядовия ѝ брат Михо. Тук повествованието преминава във вълнуващ пътепис, който ни разкрива природните дадености в посетения район, съвременното състояние на селото, както и образа на неговите днешни обитатели. Видяното от Г. Михова, придружено от множество приложени снимки, навява „за изостаналост, за недоразвитост на един район, в сравнителна близост до такива градове като Одрин, да не говорим за мегаполиса Истанбул“ (стр. 151). Второто пътуване до застиналото българско огнище в Девлетли-агач авторката осъществява през лятото на 2019 г., когато е придружена от по-голяма група, включваща представители на Историческия музей в гр. Провадия и близкото с. Манастир, а също така и хора от с. Делени (или Дивитлий), разположено в Арцизки район на Одеска област в Украйна. Тя отново описва подробно срещите в съвременните турски села около Девлетли-агач, където местните ги канят на молебен за дъжд и където успяват да разгледат останки от старите къщи на тракийските българи, както и стопански постройки, показващи традиционния поминък в тези краища, запазен от времето на българското присъствие тук – мандраджийството. Преди това обаче Г. Михова разказва за своите опити за осъществяване на контакт с потомците на изселилите се в Бесарабия родове от

селото-майка в Одринска Тракия. Първото подобно начинание се реализира през далечната 1967 г., когато във връзка с побратимяването между Варненска и Одеска области Геновева попада в Одеса, както и в едно от големите български селища в района – с. Камчик (или Заря в по-ново време). Оттогава, отбелязва авторката, бесарабските българи заемат специално и трайно място в обществените ѝ интереси, включително и в научните. Следват множество запознанства в средите на Културно-просветно дружество за връзки с бесарабските и таврийските българи „Родолюбец“ в София, както и още посещения, този път в Молдовска Бесарабия, а и съдбовни за Г. Михова срещи с българи от дъщерното селище на дивитлийци в Украйна. Сред тези контакти трябва непременно да изтъкнем нейното дългогодишно приятелство с историка и поета Владимир Калоянов, потомък на българи от с. Вайсал в Одринско, озовали се в земите на Таврия след поредното дълго преселване, а също и неин колега в Института за изследване на населението и човека към Българската академия на науките.

Като дългогодишен научен работник в посочения институт, включително и негов директор, както и като потомък на тракийски бежански род, с представената тук книга Г. Михова изпълнява професионалния си и родов дълг. След себе си тя оставя съдържателен и вълнуващ разказ за съдбата на предците си от Девлетли-агач, за техния живот преди изселването им, за родовата памет на множество други преселници в родното ѝ село Белоградчик, Варненско, както и за българското присъствие в днешна Украйна на хора с тракийски корени. Единственото място, което самата авторка не е посещавала на живо, е именно дъщерното селище Дивитлий в Бесарабия. В наши дни то е едно от активните български огнища, поддържащи спомена за тракийската прародина и за майка-България – част от многолюдната българска диаспора в Украйна, съхранила вече около 200 години своите език, традиции и идентичност. Пожелавам на г-жа Г. Михова много скоро да посети това голямо и красиво българско село сред бесарабската равнина, в което благодарение на заниманията ми с етнография съм имал възможността да пребивавам и да го

проучвам, запознавайки се отблизо с изключителното гостоприемство и с трудолюбието на неговите жители. По този начин тя би могла да затвори цикъла на своите преки наблюдения и проучвания, а и да постави началото на следващ етап в издирвателската си работа, свързан с нашите сънародници от Украинска Бесарабия, които в момента преживяват едни от най-трагичните страници в своята съвременна история и които гледат с голяма надежда към прародината България.

Дата на подаване на материали в редакцията – 18 април 2022 г.